

ПУТІНУ ВДАЛОСЯ НЕМИСЛИМЕ – ПРИЩЕПИТИ ВЕЛИКІЙ ЧАСТИНІ РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА КРИМІНАЛЬНИЙ МЕНТАЛІТЕТ

Уявлення про правомірну і неправомірну поведінку зробили в Росії неймовірний кульбіт. Тепер люди, у чийх діях немає жодного складу злочину, отримують великі тюремні терміни. А ті, хто відкрито порушили закон, зокрема кримінальний, отримують нагороди аж до «героя РФ».

Довгі десятиліття в цій країні панувала деформована правосвідомість. Для цього є маса причин. Вона дісталася нашій епосі у спадок навіть не від СРСР, а ще від Російської імперії.

Масової позитивної правосвідомості (вона охоплює усвідомлення цінності права, готовність відстоювати свої права і свободи, дотримання моральних і правових ідеалів у власному житті, правову культуру загалом) у цій країні, мабуть, не було ніколи. Його місце завжди займав правовий нігілізм – серйозне суспільне захворювання, але не термінальна стадія соціальної онкології.

Правовий нігілізм виражається в ігноруванні правових норм, у презирстві до них. Але далеко не кожен правовий нігіліст буде особисто порушувати правові норми і аплодувати тим, хто це робить. Просто для нього правові норми не є ні цінністю, ні аргументом в оцінці поведінки інших і у власних діях.

Однак в останні десятиліття в Росії стрімко поширюється більш небезпечна і запущена форма деформації правосвідомості. Це вже не просто нігілізм, а повне і свідоме заперечення цінності права як соціального регулятора. Така деформація правосвідомості властива злочинцям і злочинним спільнотам. Вона заснована на корисливості, жадібності, жорстокості. Вони штовхають носіїв такої форми правосвідомості на тяжкі злочини.

Злочинність як форма девіантної поведінки присутня в усіх суспільствах, і проблема тут у тому, яка частка схильних до неї людей і яке місце вони посідають у соціальній ієрархії. Унікальність Росії в останні десятиліття полягає в тому, що злочинна поведінка стає новою нормою, яка стає дедалі масовішою. Ба більше, вона перетворюється на своєрідний соціальний ліфт, який дає змогу отримувати високий дохід, державні нагороди, робити кар'єру в силових структурах.

Заохочення насильства

У Росії відбулося зрощення державної влади з криміналом. На чолі держави опинилися люди, для яких неповага до права, до закону – основа, невід'ємна риса їхньої діяльності. Це характерно, наприклад, для того, як ухвалювали поправки до Конституції і як ухвалюють у Держдумі нові законопроекти. Там не просто порушуються «процедурні» законодавчі норми, як це сталося з референдумом щодо внесення змін до Конституції.

Самі ухвалені закони суперечать принципам, на яких має бути заснована сучасна правова система, особливо в демократичній державі. А ще – принципам моральності, гуманізму, справедливості та здорового глузду.

З лютого 2022 року ухвалено велику кількість нових законів і поправок до чинних законів, які оголошують злочинним з точки зору держави будь-який виступ проти вій-

ни, яку керівництво Росії розв'язало проти України. Навпаки, участь у цій війні заохочується величезними, особливо для жителів регіонів, виплатами, різними пільгами тим, хто воює, та їхнім сім'ям, присвоєнням держнагород, звільненням від відповідальності за злочини, зокрема й тяжкі. Це стосується і злочинів, здійснених до укладення контракту, і тих, що скоєні на окупованих територіях.

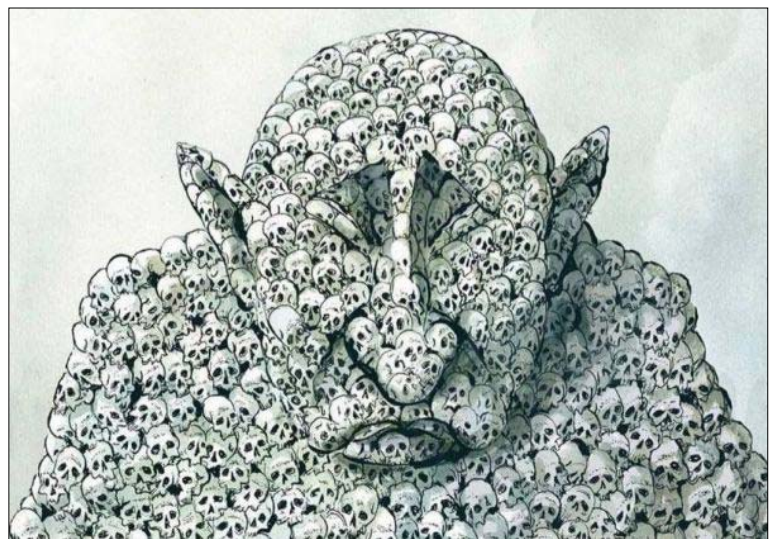
Зараз для пересічного росіянина участь у війні проти України – законний соціальний ліфт для підвищення свого статусу. Глава держави публічно оголошує героями тих, хто взяв участь у вбивствах українців. Його меседж приблизно такий: «Неважливо, що один із вас забив бабусю гантелею заради її квартири, а інший згвалтував 13-річну дівчинку. Взявши участь у війні, ви стаєте героями і складете нову еліту країни!». Тепер при прийманні на роботу саме таким «героям» має надаватися перевага. Ким вони стануть: вчителями, чиновниками, співробітниками силових відомств?

Дедалі частіше у школи до дітей як «героїв» запрошують учасників війни в Україні, які мають судимості за вбивства і згвалтування, зокрема дітей і підлітків. До вишів без іспитів приймають дітей, батьки яких воюють в Україні. Їхні однолітки й ті, хто ще навчається в школі, починають доходити висновку, що вступу до хорошого вишу та успішній кар'єрі сприяють не хороше навчання, а вчинення їхніми батьками злочинів.

Норми безправ'я

За радянських часів і в сучасній Росії можновладці завжди мали незрівнянно більше привілеїв порівняно з пересічним населенням. Але зміст цих привілеїв сьогодні змінився. Якщо в СРСР статус визначав доступ до матеріальних благ, влади, поїздок за кордон тощо, то зараз головне мірило статусу полягає в тому, який закон ти безкарно можеш порушити.

Держава не тільки не виконує роль головного організатора і регулятора соціально-правової реальності, але, на-

впаки, показує зразки антиправової та антисоціальної поведінки. Це загрожує важкими соціальними наслідками. Люди зневірилися в дієвості ухвалених законів (російське правосуддя часто має вибірковий характер і не карає впливових людей, які порушили закон). На наступному етапі порушення закону стає доблестю. Так, начальник втрачає авторитет, якщо не порушує закон, хоча має можливість порушити.

Кричущим прикладом демонстративного нехтування правовими нормами з боку керівництва країни стала анексія Криму. Вона спрацювала каталізатором потужного переродження масової правосвідомості в Росії. Спочатку демонстративно було порушено міжнародні зобов'язання Росії. Потім для припинення критики анексії всередині країни було ухвалено правові норми, які кваліфікують таку критику як заклики до сепаратизму і вводять за це кримінальну

Перевернуті ідеали

Повністю знецінилося право з початком повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 року. Населення Росії дізналося, що з благословення керівництва в країні діють приватні військові компанії (це, згідно з КК РФ, 10-20 років позбавлення волі і не менш суворе покарання за найманство). Але жодної кримінальної справи за фактом скоєння цих злочинів не було навіть заведено. ПВК зайнялися вербуванням солдатів у в'язницях і не тільки. Творці ПВК і найманці, які, згідно з КК РФ, мали бути оголошені злочинцями, стали «героями».

Натомість злочинцями – терористами й екстремістами – стали оголошувати письменників, журналістів, громадських діячів і пересічних громадян, які виступають проти війни із сусідньою державою. Прості гасла «за мир» і «ні війні» оголошуються кримінальним злочином, публікація інформації про перебіг війни – фейками про армію.

Уявлення про правомірне і неправомірне, про правильне і неправильне, допустиме і неприпустиме в Росії буквально помінялися місцями. Цей процес торкнувся всіх верств суспільства, включно з керівництвом країни, бюрократією, силовими структурами.

У затриманні ймовірних терористів, які вбили понад сотню людей у «Крокус Сіті», взяли участь члени ДШРГ «Русич», підрозділу ПВК «Вагнер». Тобто люди, які самі мають бути піддані серйозному кримінальному покаран-

ню, не тільки не заарештовані, а й допомагають ФСБ, і разом із нею публічно катують затриманих.

Отруєні покоління

У сучасній Росії просто на наших очах дуже швидко відбувається тотальний ціннісний переворот. Повністю змінюється моральна основа існування суспільства. Повністю перероджується правосвідомість. Ця метаморфоза робить соціально припустимими такі кримінальні злочини, як крадіжка, вбивство, зґвалтування (можна скоїти їх і стати героєм). Навпаки, неприпустимим стає протистояння злочинам, які вчиняє держава.

Участь і співучасть у злочинах держави – тепер не тільки підстава для поблажливості до вбивці та гвалтівника, а й індульгенція на майбутнє. Убив, сів, повоював (тобто знову вбив), повернувся героєм, знову вбив, сів, повоював...

Як довго зможе існувати суспільство, перебудоване на цих відверто антисоціальних і антиправових засадах? Чи не стане повне переродження ставлення до права тією самою термінальною стадією раку, яка вб'є державу? Чи є надія на одужання? І чи є антидот від цієї отрути, яка дедалі більше просочує російське суспільство, а найстрашніше, – їх дітей?

Наум Коржавін 1956 року написав поему «По кому дзвонить дзвін?». У ній є рядки:

Роки витрачено на осягнення

Того, що має бути зрозумілим з народження.

У народжених в СРСР поколіннях навряд чи був шанс побудувати нормальне суспільство: людей встигли отруїти більшовизмом. Але 30 років тому здавалося, що в 1990-ті люди прийняли антидот у вигляді інтелектуальної свободи, який дасть змогу виростити дітей іншими – справді вільними людьми, які поважають права людини, розуміють цінність права для нормального розвитку суспільства. В юності я думав, що ми на рубежі 1990-2000-х почнемо це будівництво, а наші діти його продовжать, і Росія поступово стане вільною демократичною правовою державою.

Але вийшло, що моє покоління отруїло своїх дітей ще страшнішою отрутою, ніж та, якою були отруєні ми. Боюся, що протитрути від цієї нової отрути не існує.

Віктор ПОСТНОВ,
публіцист

Опубліковано у виданні The Moscow Times

